

VAJDA

Vajda Lajos és Vajda Júlia művészete

konferencia

2019. március 18–19., hétfő–kedd
Ferenczy Múzeum
2000 Szentendre, Kossuth Lajos u. 5.

BODONYI Emőke

Arc és álarc Vajda Lajos művészetében

Különös helyet foglalnak el Vajda Lajos művészetében az arcképek. Ezek többnyire a saját képmását rögzítik, amelyeken keresztül megvalósul a szándék, hogy a művész alkotói elhivatottságát és a világgal való kapcsolatát az adott pillanatban összegezze. Az arc ábrázolása – a hozzárendelt motívumokkal együtt – sajátos betekintést enged abba, hogyan látta Vajda Lajos művészetének helyét a világban. Szentendrei rajzmontázsain saját arcának jelzése a kisvárosi építészeti környezetben egy harmónikus megélt univerzumban való létezés közléseként fogható fel. A világhoz fűződő, tisztán áttekinthető spirituális kapcsolat azonban megszűnik, és 1937 után egy zaklatottabb, idegenebb életfelfogás és ábrázolásmód veszi kezdetét.

Vizsgálódásunkat ugyanakkor ki kell terjeszteni az idegen arcképeket közvetítő alkotásokra is, hiszen – többek között – a párizsi fotómontázsokban a különböző arcképek, mint a személyes sorsok hordozói, gyakran kereszteződnek más sorsot jelölő arcképpel, sőt néha egymásba is olvadnak. Az arcképek és a sorsok közötti átjárást egy idő múlva az álarc kezdi jelképezni. Az álarc – Vajda esetében – nemcsak saját személyiségének rejtett rétegeire utal, hanem a szellemi világ iránti nyitottságot is közvetíti. Az álarc nem lehetetlenség, hanem az arcra tapadó külső burkként jelenik meg, ezzel is kifejezve a művészi lét szerves velejáróját, a mélyebb értelmű összefüggések, a világ rejtett dolgai iránti fogékonyságot, amely azonban a démonikus erők irányába is kinyitja a kapukat.

A Vajda Lajos művészetét 1937-ig áttekintő előadásban az arcképek ábrázolásmódjain keresztül keresünk választ a művész feszegető, saját sorsát érintő kérdésekre.

Bodonyi Emőke, PhD
művészettörténész
kurátor, Ferenczy Múzeumi Centrum

GYÖRGY Gabriella

Tevékenységek központú műértelmezés. Múzeum-pedagógia kiskamaszoknak a Vajda-kiállításon

A múzeumpedagógiai foglalkozásokon a gyerekek részéről leggyakrabban elhangzó kérdés az volt, hogy miért rajzolt Vajda „ilyen béna” rajzokat, ha egyébként kiválóan tudott rajzolni? Erre a kérdésre sokféleképpen lehet válaszolni, de szavakkal talán nem érdemes... Mert milyen meggyőző érvet tudunk felhozni egy 13 éves fiatal számára, azon kívül, hogy Vajda nem érezte trendinek a világ – és főként saját belső világa – realista ábrázolását? Vissza is kérdezhetünk, hogy tényleg, szerinted miért? Előhúzhatjuk a művészettörténet vagy a kultúrtörténet kártyát is természetesen...

Művészetpedagógusként azt gondolom, az intellektussal megérthető válaszok helyett sokkal hatékonyabb a tevékenységben való felismerés, megértés előmozdítása. A tevékenység, a cselekedtetés által a diákok gyakorlati tapasztalatot szerezhetnek elvont fogalmakról, folyamatokról. A tudás gyakorlati megszerzése azért hatékonyabb, mert érzelmek és mozgástevékenység kapcsolódik hozzá, amelyek több oldalról támogatják a kognitív folyamatokat.

Az előadásban olyan kreatív gyakorlatokat és oktatói segédanyagokat szeretnék bemutatni, amelyeket a kiállításához készítettem és használtam, és amelyek Vajda különböző korszakainak megértését segítik elő: 1. Belső kép megrajzolása – vidám rajzi gyakorlatok a szem-kéz koordináció nehezítetttségével, avagy miért rajzoljunk egy vonallal? 2. Réteges montázs létrehozása csoportos mozgásos-rajzi gyakorlatban. A rajzolás mint döntések sorozata és asszociációs gyakorlat. 3. A keret mint határ. A szabadság és erős érzelmek megtapasztalása rajzolás közben.

György Gabriella
múzeumpedagógus, Ferenczy Múzeumi Centrum

BOROS Lili

Vajda és Bergyajev

Nyikolaj Bergyajev (1874–1948) orosz vallásfilozófus Vajda Lajosra gyakorolt hatását sokszor emlegeti a szakirodalom, és nem véletlenül, hiszen egyik levelében maga Vajda is hangsúlyozza Bergyajev könyvének fontosságát. Előadásomban Bergyajev *Az új középkor* című könyvét tágabb, a 19. század orosz kultúrtörténetének kontextusában értelmezem, és mindezt összekapcsolom a vajdai életmű egyes kiemelkedő darabjaival, főképp a *Felmutató ikonos önarcképpel* (1936). A Vajdához Bergyajev könyvének (amely magyarul 1935-ben jelent meg, és Vajda Szabó Lajostól kapta) közvetítésével eljutó univerzalizmus-eszme, Kelet és Nyugat dichotómikus szemlélete az előző századok gondolatrendszereiben mélyen gyökerező, a 20. század első évtizedeiben újra felélénkülő gondolat volt. A nyugati pozitívizmus és individualizmus kritikája, Kelet és Nyugat egységének keresztény kultúra általi megvalósításának szolovjovi-bergyajevi eszméjét aktualizálja Vajda, ez pedig továbbvezet Vajda modernséghez fűződő viszonyához vagy éppen „konzervativizmusának” kérdéséhez.

A bergyajevi paradigma a nyugati kultúra hanyatlását teoretizálta, és Európa új (kulturális) egységének megteremtését, azaz Kelet és Nyugat szintézisét állította célként. Ennek a kultúra-szemléletnek az összegzéséként tekintek az enigmatikus *Felmutatóra*, melyen az alak hármassága, azaz az egymástól eltérő, „reális” és „absztrakt” arcképek „szintéziséből” létrejövő harmadik forma az ún. „szentendrei program”-ban is felfedezhető, mint a kényszerű kultúra, Vajda szavaival a „kétfajta európai ember-típus” egyesítéséből megújuló kultúra. Ez a hármasság azonban nem csupán a kor teoretikus műveiben található meg, hanem – a Vajda számára nyilvánvalóan fontos – ikonfestészeti hagyományban is felfedezhető. Mi több, számára az európai egység, a közösség elve elsősorban nem vallásbölcseleti, hanem művészeti kérdést jelentett, és így az isteni és emberi lényeg ábrázolhatóságának (évezredes) problémájába torkollott. Vajda Pepita füzeteiben fennmaradt olvasmányjegyzéke és Júliához írt levelei alapján Nyikolaj Bergyajev és (a Bergyajevre ható) Vlagyimir

HORVÁTH Ágnes

Vajda Lajos és Vajda Júlia szellemi környezete

Vajda Júlia méltó szellemi és emberi társa, majd olyan tanítványa lett (sic!) Vajda Lajosnak, aki megküzdött Vajda-rangjáért – amint ezt Mándy Stefánia foglalja össze tanulmányával fölérő búcsúztatójában. „Sorsa rendkívüli helyre állította”, s így kettős feladat hárult rá: „nemcsak követni, hanem különbözni, nemcsak szolgálni, hanem önnön lényét kibontakoztatni.” Nem kellően feltárt, ezért félreértések bátyázzák körül azt a küzdelmet, amelyben legközelebbi barátai, Mándy Stefánia, Tábor Béla és Szabó Lajos segítettek személyes és elméleti síkon egyaránt. De ide tartozik a Szabó Lajossal folytatott levelezése, a hosszú éveken át Táboréknál folytatott ún. „Szombati beszélgetések” és „Preszokratikus szemináriumok”. Mind Táborék, mind Vajda Júlia erről készített jegyzetei nagyrészt kiadatlanok – pedig Vajda Júlia képeire közvetlenül is hatottak az ott előkerülő témák, pl. a kígyó-motívum. Központi témaként szerepeltek a művészet centrális kérdései, ezen belül kitüntetett szerepe volt Vajda Lajos értékelésének. Ennek egyik „lecsapódása” a nevezetes – sokfelé szétszórtan és csak részben megjelent – Vajda-vita, amely a „szíven szúrt” Bálint Endre szerint is művészetfordító volt. A vitában, mint azt sokan, sokféle hangsúllyal említik, fontos szerepe volt Kállai Ernő és Szabó Lajos Vajda-értékelésének – utóbbi mindmáig szintén feltáratlan és félreértésekkel terhelt. Egészében kiadatlan (csak a hálón elérhető) például Szabó írása a Kállai Ernő, Fekete Nagy Béla és Vajda Júlia által rendezett emlékkiállításról. Szabó itt fontos szempontokkal támasztja alá, hogy Vajda élete és műve fordulópont a festészet történetében. Méltatja, hogy Vajda a festészetét szolgálatnak tartja (csakúgy, mint Szabó saját tevékenységét), ezért elutasítja a zsenikultuszt. Előadásomban a fentieket kívánom szövegekkel, levélrészletekkel és egyéb dokumentumokkal alátámasztani.

Horváth Ágnes, PhD
irodalmár, műkritikus
hab. docens, ELTE BTK

Szolovjov jelentőségét talán nem túlzás hangsúlyozni. A vajdai ember- és önábrázolás azért kapcsolódhatott az ikon elvont szemléletéhez és formakezeléséhez, mert az egyik közösségekben történő felolvasásának eszméjét, a homo universalist közvetítette, mely – Szolovjov és Bergyajev nyomán – összekapcsolódik az ember divinációjának folyamatával.

Boros Lili, PhD
művészettörténész
kurátor, Ferenczy Múzeumi Centrum
docens, Eszterházy Károly Egyetem

ERDÉSZ László

Egy kép titkai. Felvetés a Vajda Júliának attribuíált Kettős portré kapcsán

A Vajda Júlia hagyatékából előkerült, szignatúra és egyéb jelzés nélküli Kettős portré című képet az utókor Júliának attribuíálta és 1942-re datálta: így került be a köztudatba, kiállításokra és Júlia könyvének címlapjára is.

A szakma tehát Júlia korai, Vajda 1941-es halálát közvetlenül követő időszakának legfontosabb műveként könyvelte el a művet. A festményt alaposan szemügyre véve a bonyolult és átgondolt kompozíciós felépítés, a fejek ikonszerű megfogalmazása, visszafogott színei egy érett, kiforrott mestert feltételeznek. Valóban mesterműről van szó.

A ma magángyűjteményben található festmény korunkban is számos titkot rejt; kevesen vizsgálták például a hátoldalon lévő rajz részleteit, illetve azt a kérdést, hogy e mű hogyan illeszthető bele az ekkor húszas éveinek végén járó Júlia ez időben készült alkotásainak szövetébe.

Erdész László
műkereskedő
tulajdonos, Erdész Galéria

MOLNÁR Eszter

Vajda Lajos késői korszakának (1938–1940) strukturalista elemzési kísérlete és elméleti megközelítési lehetőségei

Előadásom a lebilincselően expresszív késői szénrajzokkal foglalkozik. Az érdekel, hogy a teljes oeuvre felől nézve hogyan változik a vajdai vonal, pontosan hogyan jutott el a művész a késői műcsoport formai leleményéig.

A késői művek formai szempontból egy radikálisan leegyszerűsített, de nem homogén vonalrendszerben fogalmazódnak meg. E vizuális nyelvhez Vajda fokozatosan, hosszas kísérletezés után jutott el. Példaként az ún. összetett *vonalrajz* egyik típusát lehetne említeni: a faerezetre emlékeztető, *párhuzamos vonalkázásból* (*Önarckép architektúrával*, 1936) vagy a *szomorúfűz-motívumból* (*Fűzfa koporsóval, kerekkel*, 1936) kiinduló *absztrahált vonalkévet* (*Maszk fehér kontúrral*, 1938). Az említett vonaltípusok, mint az utóbb felsorolt példák is mutatják, a késői műcsoport előtti művekben is felbukkannak.

A késői művek formanyelvében véleményem szerint az a rajzolás-technika a legdominánsabb, amit szövés-technikának nevezhetünk. A képi példákkal alátámasztott bemutató után felvázolom a késői műcsoport elméleti megközelítésének igen sokoldalú lehetőségeit, illetve stíluspárhuzamait is.

Molnár Eszter
művészettörténész, irodalomtörténész
ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola
abszolutóriumot szerzett hallgatója

